

Antisemitisme of genocide?

Opnieuw een plaatsbepaling in het conflict tussen Israël en Hamas 2023-2025

Jos Aarnoudse, 5 mei 2025

Van twee kanten worden woorden met een zware lading gebruikt om mensen die anders naar het huidige conflict tussen Palestina en Israël kijken dan zij zelf te defameren. Aan de éne kant wordt daarvoor het woord 'antisemitisme' gebruikt. Aan de andere kant wordt gebruik gemaakt van het begrippencluster: 'kolonialisme', 'apartheid', 'racisme' en 'genocide'.

Het moge duidelijk zijn dat al deze woorden (op één na, zie verder) inmiddels een algemeen erkende sterk moreel veroordelende connotatie kennen. Wat betreft het begrip 'kolonialisme' wordt dit door de gebruikers ervan in het huidige conflict (en ten aanzien van andere situaties) wel zo gezien, maar is dit (nog) niet voor iedereen overtuigend. De hele wereldgeschiedenis is immers vol geweest van migratiestromen, volksverhuizingen en hervestigingen in nieuwe gebieden, dus in hoeverre 'kolonisering' op zichzelf als een moreel geladen woord moet worden beschouwd, is nog de vraag. Dat neemt niet weg, dat het vandaag vooral geassocieerd wordt met westerse agressieve en invasieve verovering en bezetting en in gebruikname van gebieden tegen de wil van (een groot deel van) de op dat moment oorspronkelijke bewoners of gebruikers van die gebieden, hoe dunbevolkt deze gebieden eertijds wellicht ook waren. Maar goed, als de komst van de staat Israël vandaag een 'westers kolonialistisch project' wordt genoemd, kun je dat moeilijk een poging noemen om daarmee een louter analyserende samenvatting van een historisch proces te geven. Het heeft een andere, namelijk afkeurende strekking.

Antisemitisme

Om te beginnen het begrip 'antisemitisme'. Van dat woord zijn officiële definities in omloop gekomen, die in juridische settingen gebruikt kunnen worden. De mate van uitgebreidheid van die definities heeft zelf weer geleid tot wetenschappelijke en politieke debatten, conflict en discussie, omdat er kennelijk veel op het spel staat. Ik laat dat voor wat het is, en ga even uit van wat dit woord in mijn alledaagse geschiedenis betekent en betekend heeft. Antisemitisme is voor mij 'jodenhaat', waarbij het woord 'haat' niet alleen in zijn diepe betekenis (van een grondige aversie tegen) moet worden genomen. Antisemitisme behelst alle ook lichte negatieve bejegening, beeldvorming, discriminatie, stereotypering van Joodse mensen of Joodse instanties vanwege het feit dat ze Joods zijn. Daarbij was en is Joods voor mij hoe Joodse mensen of Joodse instanties zichzelf definiëren op grond van welk criterium dan ook (of dat nu etnisch, cultureel, religieus of wat dan ook is). Het wordt dus niet bepaald op grond van zogenaamde objectieve criteria of door de opvattingen van buitenstaanders.

Ik ben opgegroeid in een levensbeschouwelijke omgeving (gezin van herkomst en een open protestantse kerkelijkheid in mijn jeugd) die volstrekt niet-antisemitisch was. Integendeel. Het was daarentegen ook niet overdreven het tegenovergestelde. Het was welwillend en belangstellend, zowel in de richting van het historische en levende Jodendom als in de richting van de staat Israël. De geschiedenis van het christelijk Europees antisemitisme en de Holocaust werd regelmatig aangeroerd als gezamenlijke last van schuld en schaamte. Daarnaast werd de religieuze verwantschap met het rabbijnse Jodendom onderkend (de befaamde 'onopgeefbare verbondenheid' van de Hervormde, later de Protestantse Kerk) en er was aandacht voor de Joodse achtergrond van het eigen geloof. Men volgde met een zekere sympathie de lotgevallen van de Joodse staat Israël, als een relatief progressief en democratisch experiment in het Midden-Oosten, maar zonder al te veel bekommernis om het lot van gevluchte, cq verdreven Palestijnen (zo steeds gedurende de 'oorlogen' van 1948, 1956, 1967 en 1973) en zonder inzicht in de politieke machinaties die aan de stichting van de staat Israël waren vooraf gegaan.

Het zionisme als voorgeschiedenis

De stichting en de continuering van de Joodse staat Israël (goedschiks of kwaadschiks) na de Tweede Wereldoorlog, na een in de 19^e eeuw onder Ottomaans regime op gang gekomen proces van hervestiging van Joden in het gebied waar verre historische wortels lagen (de beweging van het zionisme), was en is de Joodse staat een Joodse vertaling van het '*nie wieder*' na de Holocaust. Een '*nie wieder*' waarbij definitief het heft in eigen hand genomen zou worden, en er geen

afhankelijkheid meer zou zijn voor het eigen leven en overleven van andere mogendheden of partijen. Joodse zelfbeschikking in een eigen 'patria' met een sterk leger, het zogeheten IDF (*Israel Defence Forces*).

Lang heb ik geloofd, dat uiteindelijk het gezonde verstand zou overwinnen en het besef bij alle partijen zou doorbreken en groeien, dat de enige weg naar een toekomst die stabiliteit kan brengen, er één van vreedzame coëxistentie is. Een dubbel bewoond territorium geregeerd door een derde macht, die door beide moet worden erkend, is tot op zeker hoogte eenvoudiger te besturen wellicht dan wanneer één partij soevereiniteit over die gebieden opeist waar men in de meerderheid is. Van de weeromstuit wordt de andere partij zich ook bewust van nationale gevoelens en doet hetzelfde. Ondertussen ontbrandt er strijd, met steun van bondgenoten. Hoe moeten de grenzen precies lopen, nu en in de toekomst, en welke aanspraken op welk stuk land zijn al dan niet rechtmatig? Wat als er voortdurend aan grenzen en eigendomsrechten wordt gemorreld en de één vele malen sterker wordt (militair en economisch) dan de ander? Het eind van het liedje was dat beide partijen (of in ieder geval beeldbepalende facties in die partijen) het gehele gebied claimen en het bestaansrecht van de ander (niet per se de bewoners, maar wel een eigenstandige soevereine macht in het gebied) bestrijden.

In de loop van de laatste decennia hebben we als 'toeschouwers' kunnen zien hoe aan beide kanten extermistische inzichten hebben kunnen groeien. Likoed en kleine religieuze nationalistische partijen krijgen keer op keer de meerderheid in de Knesset. Als officiële democratisch gekozen regering van de staat Israël blijft ze al die jaren door de volledige steun behouden van de Verenigde Staten en een deel van diens bondgenoten (waaronder Nederland). Er wordt wel regelmatig hoofdschuddend 'foei' gezegd, als voor de zoveelste keer het Israëlische leger eigengereide acties uitvoert die op zijn minst het oorlogsrecht tarten. Maar van enige daadwerkelijk inperking van steun (financieel, economisch, militair) is tot nu toe nimmer sprake geweest.

Aan Palestijnse zijde zijn het Hamas en Hezbollah, meer dan Fatah, die kennelijk het gevoel van met name jonge Palestijnen weten te vertegenwoordigen. Hoe dan ook beheersen zij in het verzet tegen Israël, met de steun van tenminste Iran en haar bondgenoten, het beeld.

De kaart van het 'antisemitisme' in het spel van voor of tegen

Wat ik inmiddels lastig vind, is dat (ernstige) kritiek op de politiek en het optreden van de staat Israël en zijn huidige regering, heel snel vertaald wordt in termen van antisemitisme, of van 'partijdigheid'. Nu heb ik met het woord 'partijdigheid' niet per se grote problemen. Ja misschien is het juist wel onze verantwoordelijkheid om in sommige situaties partijdig te zijn, en wel 'partijdig' voor de slachtoffers (aan beide zijden) onder gewone mensen, die uiteraard hun loyaliteit hebben naar de gemeenschappen waartoe zij behoren, maar als zodanig niks van doen hebben met het extremisme en het gewapende conflict, geen militairen of strijders zijn, noch verantwoordelijkheid dragen of een leidende rol hebben.

De raid van Hamas op 7 oktober 2023 en de manier waarop daar ook op gereageerd werd in sommige Palestijnse, Arabische, Iraanse of breder in islamitische kringen (feest!) vond ik walgelijk. Ook hoe Hamas, en kennelijk ook zijn bondgenoten, vervolgens nu opnieuw al bijna twee jaar de overige bevolking van Gaza gijzelt in een uitzichtloze guerilla-achtige strijd in deze dichtbevolkte urbane omgeving, met alle rationalisaties daarvoor van dien, vind ik stuitend.

Maar dat gold en geldt al heel snel ook van de Israëlische militaire reactie op de Hamas-raid van 7 oktober 2023. Ik kan steeds minder de rationaliserende Israëlische schaamlapjes verdragen, waarmee voortdurend wordt gedaan, alsof dit allemaal naar 'normale' rechtsstatelijke en democratische standaarden te verantwoorden zou zijn. 'Israël doet al het mogelijke om de burgerbevolking te ontzien' of 'Israël heeft het recht om zichzelf te verdedigen'. Schiet toch op. Natuurlijk heeft Israël dat, maar daar heeft de totale verwoesting van Gaza, met inmiddels meer dan 50.000 doden, niks mee van doen.

De beste manier waarop Israël zichzelf zal verdedigen, als sterke staat en sterke samenleving, is het werken aan en het oefenen in vreedzame coëxistentie en daarmee met het winnen van de harten en zielen van ook een vijandig deel van de huidige bevolking in het gemeenschappelijke territorium van Israël-Palestina. Je zelf verdedigen doe je niet met een overkill aan militaire destructie tegen een bevolking die ook maar lijdelijk moet toezien, wat twee kemphanen over hen

brengen of tegen een strijdersbeweging (Hamas) die in haar eigen ideologie gevangen zit, maar tot niet meer in staat is dan het uitdelen van (militair gesproken) speldeprikken. Die van 7 oktober 2023 was wel heel fors en ook afschuwelijk van aard, maar werd mede op deze schaal mogelijk door het gebrek aan preventieve zelfverdediging aan Israëlische kant, zou ik zeggen. Natuurlijk heeft een fatsoenlijke samenleving het recht om zich aanslagplegers van het lijf te houden of een eventueel militair competente vijand uit de regio (Iran) stevig te weerstaan. Maar dat is wat anders dan wat er nu gaande is aan repressief machtsvertoon, in Gaza, en sluipend maar voortgaand ook in de Palestijnse of in gemengde gebieden op de zogenaamde Westbank.

Ondertussen worden omstanders geprest om partij te kiezen, alsof het gaat om een heldere strijd tussen goed en kwaad. Wie niet geheel achter ons staat, wie niet voor ons is, wie niet eindeloos begrip heeft voor onze positie, wie kritiek uit, maar dan toch zeker als de beste stuurruit aan wal, is dus tegen ons, en is daarmee onze vijand. Er vindt over en weer voortdurend *framing*, beschuldiging van *framing* plus weer *framing* van *framing* plaats (*framing* = het maken van een zodanige voorstelling van zaken dat de ander in een kwaad daglicht wordt geplaatst). Daarbij wordt ook voortdurend geclaimd dat de nieuwsvoorziening gemanipuleerd zou worden door 'de andere partij', of in ieder geval niet vrij zou zijn van (impliciete) vooroordelen. Nu hebben dit soort analyses altijd wel een zeker waarheidsgehalte, maar als ze worden opgerekt en zelf weer worden ingezet in de strijd, in plaats van dat ze worden gesignaleerd om tot een betere gemeenschappelijke vaststelling en waardering van de feiten te komen, wordt er alleen maar meer verwarring gesticht.

Wie inderdaad op die manier kritiek uit op het optreden van de staat Israël en de politiek van de Israëlische regering is dus een vijand van het Joodse volk, en wordt snel als 'antisemitisch' neergezet. Het gebeurt ook mij, dit verwijt wordt gemaakt. En ik moet dan uitleggen, bij alle ernstige kritiek die er is op het huidige Israëlische optreden in Gaza, dat een mens ook Joodse en Palestijnse vrienden kan hebben, zich verbonden kan blijven voelen bij de Joodse geschiedenis, alle Joodse mensen en instellingen over de gehele wereld en in het land van Israël *all the best* en *sjaloom* wens, zal blijven vechten tegen antisemitisme zoals ik dat opvat (Joden beschimpen, lastig vallen, bedreigen, stereotyperen, vooringenomen behandelen etc), ook kan begrijpen dat er diepgaande loyaliteiten liggen in de wereldwijde Joodse gemeenschappen ten aanzien van de staat Israël en haar Joodse bevolking. Maar dat alles verhindert dus niet dat deze 'vriend van Israël' zeer ernstige kritiek kan hebben op de manier waarop de staat Israël zich nu al een tijdje onder leiding van zijn premier Netanyahu manifesteert en ook vindt dat zijn Nederlandse landsregering, maar ook de Europese Commissie en/of andere Europese landen, daadwerkelijk machtsmiddelen in de strijd zouden moeten werpen om Israël bij zinnen te brengen, voor zover dat in hun macht ligt, en het niet moet laten bij afkeurend gemompel.

Ook vanuit Palestijnse (breder islamitische) zijde bestaat de drang om onvoorwaardelijk partij te moeten kiezen. Het feit dat er ook ernstige kritiek valt uit te oefenen op het Palestijns leiderschap en haar (zogenaamde) bondgenoten, wordt vaak niet in dank afgenomen. Ik snap ook de loyaliteiten die bestaan ten opzichte van de eigen gemeenschappen, of gemeenschappen waarmee een religieuze band van broederschap en zusterschap wordt gevoeld. Ook hier geldt: kritiek op Israël betekent absoluut niet: kritiekloosheid op Hamas en Iran en aanverwanten. Net zo min als kritiek op Hamas kritiekloosheid op Israël impliceert. Integendeel. Ook dan moet ik vaak uitleggen, dat een mens zich verbonden kan weten met Palestijnse en Joodse vrienden (als christen misschien ook nog wel wat extra ten aanzien van Palestijnse christenen) en geen islamofob of antisiamist hoeft te zijn (dat ben ik namelijk in het geheel niet), als hij ernstige kritiek heeft op het Palestijnse en menig islamitische leiderschap en ook sommige acties pro-Palestina en anti-Israël in eigen land, die uitgaan boven vreedzaam verontwaardigd demonstreren veroordeelt. Bij het laatste is te denken aan het lastig vallen, intimideren en molesteren van willekeurige Joden en hun bezittingen, of van geweldloze sympathisanten van Israël, of het uitgelaten feestvieren na een walgelijke terreuraanslag op burgers met 1300 doden ten gevolg en ongeveer 250 gegijzelden. Een daad van verzet of vergelding was het misschien geweest als de IDF of een paramilitaire groepering was aangevallen na de zoveelste treiterende interventie, in plaats van onschuldige festivalvierende jongeren en inwoners van legale kiboetsim.

'Racisme' en 'apartheid'

Hoewel het woord 'racisme' de laatste jaren vager is geworden, kan ik me het gebruik wel

voorstellen, als het daarbij verwijst naar systematische discriminatie en achterstelling op basis van etniciteit. Dit is ongetwijfeld gaande in het optreden van de Israëliische overheid, diverse Israëliische instituties, het leger en zeker in het optreden van allerlei paramilitaire groepen. Ook het woord 'apartheid' is wel degelijk te plaatsen, omdat zowel in woord en geschrift als in het beleid steeds meer een opzettelijke segregatie en compartimentalisering van leefgebieden, met name van Palestijnse ingezetenen, wordt voorgestaan (legaal dan wel formeel illegaal geëffectueerd, maar dan toch weer volop gedoogd). Alle reden om hierin Israël kritisch te blijven bejegenen.

'Genocide'

Ten aanzien van het begrip 'genocide' speelt hetzelfde als bij 'antisemitisme'. Er zijn juridische definities van gemaakt, om in mogelijke rechtszaken te kunnen gebruiken, waardoor het vaak nog niet meevalt om genocidezaken of genocide-achtige zaken sluitend te krijgen, terwijl het wel wordt gezien als een ernstig misdrijf tegen de menselijkheid. Met name het aantonen van planmatige opzettelijkheid bij de feitelijke uitroeiing, verwoesting of deportatie van een bevolkingsgroep of een cultuur is moeilijk. Zeker zolang een actor als de Israëliische staat blijft volhouden, dat de mate van verwoesting en isolering en de hoeveelheid slachtoffers onder de niet-strijdende bevolking noodzakelijke (en door militaire theoretici bij een guerillabestrijding in urbane omgevingen geaccepteerde) 'nevenschade' zou zijn bij het militaire doel om de militaire kracht van Hamas totaal te breken en dat het dus bij alles blijft gaan om zogenaamde 'defensieve operaties', waarbij de lokale bevolking 'zoveel mogelijk vooraf wordt geïnformeerd en wordt ontzien'. Voor mij was dat echter al vrij snel na het begin van de Israëliische Gaza-campagne ronduit *1984-newspeak* (Orwell).

Wat we meemakten, ziet er uit als totale verwoesting, het voelt als totale verwoesting, er wordt in Israëliische regeringskringen over gesproken als totale verwoesting en uitroeiing, waarbij het formele onderscheid tussen Hamas en Gaza wordt weggelaten, er wordt in het openbaar door de alles bepalende bondgenoot van Israël gespeculeerd over massale deportatie (overbrengen naar omliggende landen) - welke motieven de regering of de premier van Israël daarnaast nog mogen hebben om de oorlog op deze manier voort te zetten - dit alles heeft er toe geleid dat het Internationale Gerechtshof tot de voorlopige conclusie kwam, dat een mogelijke genocide-oordeel niet onwaarschijnlijk is, terwijl er een arrestatiebevel is uitgegaan van het Internationale Strafhof voor de premier van het land in verband met het begaan van oorlogsmisdaden onder zijn gezag. Nu kan dit wel weer van politieke partijdigheid worden beschuldigd, maar deze instituties worden niet bevolkt door kleine jongens en meisjes. Hoe dit ook zij: dat wat er in Gaza gebeurt, gaat bij de bestaande machtsverhoudingen alle perken te buiten en is volkomen disproportioneel, zowel in termen van zelfverdediging, als in termen van vergelding voor de Hamasraid van 7 oktober 2023. Dit moet stoppen. Het is daarom onbegrijpelijk dat de Nederlandse regering bij monde van premier Schoof gezegd zou hebben, dat zij geen rode lijn als grens ziet, waarover heen de staat Israël niet zou mogen gaan, voordat de Nederlandse steun daadwerkelijk stopgezet zou worden of omgezet in sancties. M.i. is die rode lijn al lang en breed overschreden.

'Westers kolonialistisch project'

De aanduiding 'westers kolonialistisch project' wordt natuurlijk opgevoerd, om het bestaansrecht van Israël ter discussie te stellen. Die staat is een *Fremdkörper*, dat door toendertijd arrogante machtige westerse mogendheden de Arabische / islamitische wereld in de maag is gesplitst, mede vanwege schuldgevoelens over de Holocaust in Europa. Dat had er dus eigenlijk nooit mogen komen.

Tja, het is inderdaad zo, dat na de Eerste Wereldoorlog, nadat het Ottomaanse Rijk, dat een bondgenoot was geweest van Duitsland, uiteen viel, en daarna de nieuwe Turkse staat onder leiding van Atatürk werd vormgegeven, grote delen van het Midden Oosten onder het bewind kwamen van het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk. Die moesten met de erfenis die er lag maar het nodige doen, maar ze wilden daar ook - zeker na de Tweede Wereldoorlog - weer vanaf. De beweging van vrijwillige migratie van Joden naar het land van hun verre voorouders, terwijl er overigens ook alle eeuwen door Joden in het land hebben gewoond, was al vanaf de 19^e eeuw in het kader van een breder opkomend besef van natievorming en ook als antwoord op virulent antisemitisme in Europa, op gang gekomen. Het luisterde naar de naam 'zionisme'. Er waren dus al, voor en na de Tweede Wereldoorlog, grote groepen Joodse settlers en immigranten in het land, en bij de ontmanteling van het Ottomaanse Rijk was het nog niet zo duidelijk welke natievorming

en grenzen daarbij in acht genomen moesten gaan worden. De Britten en Fransen hebben daar hun hoofd over gebroken, evenals dat aan de orde was in de andere processen van dekolonisatie in de wereld.

Zeker, na de oorlog werd besloten, dat de Joodse gemeenschappen in het land een eigen soevereiniteit mochten vestigen, ter bescherming van hun gemeenschappen en ter verwelkoming van nieuwe Joodse vluchtelingen en immigranten, voornamelijk uit Europa. Daar is van het begin verzet tegen geweest bij (een deel van) de Palestijnse bevolking. Het aantal Joodse mensen groeide hen boven het hoofd. Gewapende Joodse groepen hebben de oprichting van de staat Israël onder leiding van Ben Goerion geforceerd. Het bestaansrecht werd echter in 1948 door de net opgerichte Verenigde Naties gelegitimeerd, waarbij men kan aantekenen, dat die toen nog grotendeels gedomineerd werd door westerse landen.

Wat er toen gebeurde is ook weer iets dat ten prooi valt aan ideologisch bepaalde vooringenomen geschiedschrijving en staat bekend als de zogeheten *Nakba* (de Grote Catastrofe). Feit is dat in 1948 honderdduizenden Palestijnen hun woongebieden verlieten of moesten verlaten en in vluchtelingenkampen terecht kwamen buiten de toen door de UNO vastgestelde grenzen van de staat Israël. Ook zijn er honderden grotere en kleinere Palestijnse dorpen verwoest. Maar was dit nu het resultaat van een wederzijdse (burger)oorlog en de poging tot interventie door omliggende landen van de Arabische Liga, of enkel het resultaat van een eenzijdig optreden van toen Joodse paramilitairen (voorafgaand aan de formele oprichting van de staat Israël) en het zogenaamde IDF (het Israëliëse leger daarna)?

Het bestaansrecht van Israël

Wat zegt dit alles nu over het bestaansrecht van de staat Israël? Los van de vraag of 'westers kolonialistisch project' nu wel zo'n adequate aanduiding is van het proces dat geleid heeft tot de huidige staat Israël, lijkt me rond deze vraag realisme op zijn plaats. De staat Israël bestaat en er wonen miljoenen Joden in Israël, die een complete samenleving hebben opgebouwd. Dit is tot stand gekomen in aansluiting op ontwikkelingen die daarvoor plaatsvonden, aan de hand van beslissingen en acties, die ieder op zich op een bepaalde manier begrijpelijk waren. Of het daarmee gezien kan worden als een georchestreerd 'westers project' waag ik ernstig te betwijfelen. Ondertussen heeft de historie deze wending wel genomen, zodat er een niet weg te denken Joodse staat is gevestigd op het grondgebied van het aloude Israël-Palestina die over een tijdje tachtig jaar bestaat. Heeft het dan zin om het bestaansrecht van de staat Israël en de aanwezigheid van miljoenen Joden ter discussie te stellen en te dromen van en te streven naar een zogenaamd 'vrij' (van Joodse invloed bevrijd) Palestina (*from the river to the sea*)? Nee!

Tegelijk is de werkelijkheid dat in hetzelfde gebied miljoenen Palestijnen woonden, wonen en willen wonen, eveneens op historische gronden. Heeft het dan zin om (al dan niet met verwijzing naar Joodse en christelijk-adventistische godsdienstige bronnen en een soort apokalyptische strijd tussen God en het rijk van het Kwaad) te blijven dromen van en te streven naar een geheel door Joden geregeerde en bewoonde *Erèts Jisraël* ('Van Egypte tot de Eufraat'), inclusief Jeruzalem als hoofdstad met een herbouwde Joodse tempel? Nee!

Het enige dat voor de aankomende eeuw toekomst biedt is vreedzame coëxistentie en de opbouw van instituties die dat mogelijk kunnen maken. En dit moet zowel aan Palestijnse kant als aan Israëliëse kant gaan dagen, waarvoor het ook waard is risico's te nemen, omdat de extremisten in beider gelederen nog niet zo makkelijk tot het staken van de heilloze polarisatie te bewegen zullen zijn. Dus die moeten inderdaad beteugeld worden en zullen zich (ook onder invloed van aanjagende buitenstaanders) nog niet zo gauw gewonnen geven in hun irreële dromen en strevingen.

In dat licht is wat Hamas deed en doet (blijven vechten en geheel Gaza laten verwoesten en haar gehele bevolking laten traumatiseren, en de Joodse bevolking van Israël met terreur blijven bestijden) volstrekt verwerpelijk. In dat licht is wat Israël deed en doet (Gaza verwoesten en haar gehele bevolking traumatiseren, en de Palestijnse bevolking van Israël en de Westbank met eenzijdige repressie en geweld blijven bejegenen) volstrekt verwerpelijk.

De staat Israël heeft samen met zijn bondgenoten, als de sterkste en bovenliggende partij (in alle opzichten) de grootste verantwoordelijkheid om de spiraal van geweld op geweld te doorbreken en

stappen te zetten die zouden kunnen leiden in het verloop van enige decennia tot wel degelijk een vorm van vreedzame coëxistentie van zowel Joden als Palestijnen in het éne Beloofde Land. De Israëliëse samenleving (met een ander soort regering dient zich los te maken van extremisten en oorlogshitsers in eigen gelederen en daar buiten. Ook het (of een nieuw) Palestijns leiderschap dient stappen te zetten om de uitzichtsloze vicieuze cirkel van geweld op geweld te doorbreken, en dient zich los te maken van extremisten en oorlogshitsers in in eigen gelederen en daarbuiten.

Dit is de enige weg naar een enigszins leefbare, vreedzame en rechtvaardige toekomst voor alle inwoners van Israël-Palestina.